

LUND UNIVERSITY

Hedna gudar i Herrens hus

Om promotionerna i domkyrkan och om dem som inte hölls där

Tersmeden, Fredrik

Published in:
Lunds domkyrka

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tersmeden, F. (2023). Hedna gudar i Herrens hus: Om promotionerna i domkyrkan och om dem som inte hölls där. I D. Dunér (Red.), *Lunds domkyrka: Idéer och världsbilder* (Vol. 8, s. 392-397). (Sveriges kyrkor; Nr. 245), (Lunds universitetshistoriska sällsks årsbok). Makadam förlag.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

LUNDS DOMKYRKA

IDÉER
OCH
VÄRLDSBILDER

★

RED. DAVID DUNÉR

SVERIGES KYRKOR 245

Hedna gudar i Herrens hus

Om promotionerna i domkyrkan och om dem som inte hölls där

FREDRIK TERSMEDEN

En iakttagelse från 2022: Efter nära tre timmars ceremoni stiger Lunds stifts biskop upp i koret och läser en bön. Trots att nästan 500 år gått sedan den protestantiska reformationen genomdrevs inom den dåvarande danska kyrkan så klingar hans ord genom domkyrkan på latin, det katolska kyrkospråket. Bredvid biskopen står en tillfälligt hitflyttad kateder, i vanliga fall hemmahörande i universitetshusets aula. Den ska i dag symbolisera Parnassos, ett berg helgat åt några av det antika Greklands gudar och hemvist för muserna. Bakom biskopen och katedern syns studentkårens båda standar: det ena prytt med Apollos lyra och krönt av Athenas uggla, det andra visande en helfigursbild av den gamle asaguden Frej (177).

Sett utifrån alla dessa kolliderande symboler får man konstatera att sällan bjuder Lunds domkyrka på en så synkretistisk uppvisning som vid de årliga doktorspromotionerna. Att detta inte föranleder alltför skeptiskt höjda ögonbryn i vår tid – då kyrkor gärna upplåts för mer eller mindre sekulära arrangemang som konstutställningar och jazzkonserter – är kanske inte så konstigt. Mer förvånande kan det tyckas att det hela gick an även under 1800-talets högkyrklighet och än mer under 1600-talets lutheranska ortodoxi. Helt utan kritik har

fenomenet heller inte varit. Inför promotionen 1877¹ skrev promotor Albert Lysander – som ändå själv företrädde ett av antikens språk, latinet – om ”det långt drifna ofoget med romersk mytologi” vid äldre tiders promotioner:

Den dagen tycktes universitetet och dess medlemmar bekänna sig till en mycket blandad religion. I den kristna kyrkan åkallade man, huller om buller, ende Guds och Kristi namn jemte flertalet af olympens gudar och gudinnor; än satte man sin lit till den helige ande, än till Apollo samt en eller flera sånggudinnor.²

Kritik av detta slag synes likväl ha varit undantaget, medan anspelningar på hedniska, förkristna gudavärldar (då primärt den antika grekiska; ovannämnde Frej får ses som ett mer sentida och udda inslag) varit regeln långt tillbaka i den lundensiska promotionshistorien – en historia som, med en drygt 50-årig parentes som undantag, genomgående har utspelat sig i just domkyrkan.

1. De historiska promotioner som refereras här skedde, om inte annat anges, inom den filosofiska fakulteten. Dessa var i äldre tider de enda frekvent återkommande ceremonierna av detta slag (i regel hållna vart tredje år). Fram till 1862 promoverades deltagarna häri endast till den lägre graden magister, men från 1865 och framåt erhöles även dessa den i ”de högre fakulteterna” (teologi, juridik, medicin) sedan tidigare brukade doktorsgraden.

2. Albert Th. Lysander [som ”Promotor”], 1877. *Om den klassiska forntidens uppfattning af naturens skönhet: Inbjudningsskrift till den filosofie doktorspromotion, som af Filosofiska fakulteten anställes, onsdagen den 6 juni 1877*. Lund, s. 9.

• 177. Universitetets 200-årsjubileum 1868 firades med pampiga promotioner i alla de dåvarande fyra fakulteterna. På bilden ur *Illustreret Tidende* ser man tydligt studentkårens båda standar med dess hedniska gudabilder och symboler. Bakom det högra standaret syns rektor Gustaf Ljunggren på ”parnassen”.

OLYMPENS GUDAR I DIKT- OCH BARNFORM

Bilder eller mer detaljerade skildringar i skrift från Lunds äldsta promotioner är tyvärr sällsynta. Bruket att anspela på antikens mytologi är likväl väl belagt genom den poesi som i så riklig mängd författades härtill i äldre tid. Redan en av promovendi vid den allra första lundapromotionen – 1670 års för magistrar – blandar, i en dikt skriven i nära anslutning till ceremonin, in två av de i sammanhanget vanligaste antika referenserna, Apollo och Parnassos. Det är den blivande ärkebiskopen och psalmdiktaren Haquin Spegel som skaldar:

Jag har från långlig tid haft håg och lust att klifwa
Uppå Parnassi bärg och låta mig inskrifwa
Uti Apollos Hof, til all de lärdas möda,
Som gifwer wäl beröm, men föga bröd och föda.³

Dessa Spegels rader ingick inte i en formell promotionsdikt, men även i uttalade sådana alster duggar motiven från Greklands gudavärld tätt. Den allra första promotionsdikten avfattad på svenska (från 1726) bär titeln *De Nijo Musers fågnad, Uppå Helicon yttrad*, och i ett annat tidigt exempel på svenska språket (från 1734) är det en av dessa muser, Thalia, som är huvudpersonen. Hon har där en dröm vari hon ser ett Lund dit själva Pallas Athena flyttat i sällskap med bland andra Apollo och Orfeus, och där också ett antal av hennes egna systrar – ”Melpomene, Calliope, Erato” – sitter och binder kransar åt ”Pallas lärda män”.⁴ På liknande sätt frammanade en ännu blott elvaårig Stagnelius år 1805, med anledning av att hans faders adjunkt skulle promoveras, bilden av hur ”En skön och prägtig Gudaskara / Ifrån Olympen hastar ner / Att snart i Lund tillstädes vara”. Gudaskaran i fråga utgörs än en gång av Apollo, Minerva och muserna.⁵

3. Dikten citerad efter Josef Helander, 1899. *Haquin Spegel: Hans lif och gärning intill år 1693*. Uppsala: Uppsala universitet, s. 23.

4. Bror Olsson, 1947. *Doktorspromotioner i Lund*. Föreningen Det gamla Lunds årsskrift, 29. Lund: Föreningen Det gamla Lund, s. 78–79.

5. Göran Bexell, 2017. ”Erik Johan Stagnelius”, i *En lundensisk litteraturhistoria: Lunds universitet som litterärt kraftfält*, red. Katarina Bernhardsson m.fl. Göteborg & Stockholm:

I de ovan refererade alstren är persongalleriet, ehuru besjunget i ett kyrkorum, i vart fall genomgående och konsekvent hedniskt-antikt. I den ”hymn” som Shakespeareöversättaren Hagberg författade till promotionen 1844 görs däremot ett försök att förena kristet och forngrekiskt i en och samma dikt. Här återopas å ena sidan såväl ”Herren” som ”korsets helgedom” men talas samtidigt om hur ”Än en gång med krans i blomma, / Christnad Daphne bidar from”, alltså om den av Apollo uppvaktade flodnymfen Daphne, vilken förvandlades till ett lagerträd.⁶

Vid detta lag hade några av de antika gudomarna även givits en mer konkret manifestation än det skaldade ordet vid promotionerna. År 1811 genomdrev nämligen årets promotor, historikern Nils Henrik Sjöborg, ett antal kreativa nyheter i ceremonielet, och till dessa hörde att han uppdrog åt ”nio av stadens vackraste småflickor [...] att vid promotionshögtidligheten bära magisterkransarne”. Antalet nio var ingalunda slumpmässigt valt: det skulle motsvara just muserna. Flickorna åtföljdes därtill av en gosse: ”en tioårig, äfven bekransad och vitklädd Apollo”.⁷ Den sistnämnde rationaliserades relativt snart bort, men flickorna har, om än i varierande antal, förblivit en levande tradition i över två sekler. Och i våra dagar, när promotionspoesin högst påtagligt har klingat av, utgör dessa – de så kallade kransflickorna – det i kyrkorummet mest visuellt påtagliga arvet från gångna tiders klassicistiska bildningsymbolik (178).

I DOMKYRKAN AV NÖDTVÅNG

Likväl var det ursprungligen alls inte givet att dessa polyteistiska ritualer skulle äga rum just i domkyrkan – tvärtom. Såväl i Lunds universitets konstitutioner från

Makadam (s. 70–71).

6. Hagbergs text behandlas i och citeras efter Carlhåkan Larséns biografi över hymnens tonsättare Otto Lindblad, Carlhåkan Larsén, 2022. *Musiken dövar smärtan: Om Otto Lindblad*. Föreningen Gamla Lunds årsbok, 104. Lund: Föreningen Gamla Lund, s. 43.

7. Fredrik Tersmeden, 2018. ”Ett för Lundapromotionerna egendomligt bruk”: Om den lundensiska kransflicketraditionen”, i *Lunds universitets jubileumspromotion: Lunds domkyrka 25 maj 2018*. Lund: Lunds universitet, s. 100, 108.

1666 som i dessas uppsaliensiska förebild från 1655 är det endast den teologiska fakulteten som förutsätts använda respektive stifts katedral för sina promotionsceremonier. I övriga fakulteters fall föreskrivs i stället att dessa ska äga rum i "Collegium ordine", vilket i Fredrik Schrevelius översättning blivit "Facultetens Sessionrum".⁸ För Uppsalas del innebar detta i praktiken bara ett knäsättande av ett redan rådande bruk, där det tidiga 1600-talets filosofiska promotioner (vilka jämte de teologiska var de i princip enda förekommande) i regel

8. *Lunds akademis constitutioner*, utg. & övers. Fredrik Schrevelius. Lund: Akademiska boktryckeriet, 1832, s. 90–91; "1655 års konstitutioner", övers. Krister Östlund, i *Doktorspromotionen fredag 27 maj 2005*. Acta Universitatis Upsaliensis. Skrifter rörande Uppsala universitet, B. Inbjudningar, 145. Uppsala: Uppsala universitet, 2005 (s. 29–145), s. 94–95. Den senare översätter latinets med hörsalen.

• 178. Den ursprungliga idén med kransflickorna – att de skulle symbolisera muserna – kom med tiden ofta att förfuskas genom att antalet kunde vara både lägre och högre än nio. Under sent 1800-tal ansåg man exempelvis att flickorna borde vara av ett jämnt antal för att kunna gå parvis i procession. Av döma av denna bild på 1900 års kransflickor nöjde man sig det året med sex stycken.

hölls ömsom i "Gamla Akademien" respektive "Nya kollegiet" (Gustavianum).⁹ En sådan valfrihet var dock överhuvudtaget inte möjlig vid det tidiga lundauniversitetet, vilket som bekant under sina första decennier helt saknade egna byggnader och i stället förlitade sig på

9. Claes Annerstedt, 1877. *Uppsala universitets historia*, bd 1, 1477–1654. Uppsala: Schultz, s. 220; Claes Annerstedt, 1908. *Uppsala universitets historia*, bd 2, 1655–1718. Uppsala: Akademiska bokförlaget, s. 142.

just kyrkan för sitt lokalbehov. Detta avsåg inte bara undervisningen (som bedrevs i domkyrkan och i Liberiet), utan även konsistoriets sammanträden (troligen främst hållna i domkyrkans lekmannakor) och till och med universitetets egen arrest, proban (förlagd till domkapitlets hus vid Kraftstorg).¹⁰

Att även promotionerna – oavsett fakultet – ursprungligen förlades till domkyrkan är därför knappast förvånande; möjligen däremot att detta bruk, trots konstitutionernas lydelse, fortfor även sedan universitetet från 1688 fått egna lokaler i Kungshuset. Så skedde likväl, och veterligen har samtliga lundensiska promotioner fram till och med 1877 års hållits i domen. Den enda viktigare lokalförändringen under denna tid är att ceremonin från och med 1817 flyttades från det då ännu avskilda högkoret ned i själva kyrkan.¹¹

EN 60-ÅRIG PARENTES

Så kom promotionen 1880 och med den ett drastiskt traditionsbrott: högtiden förlades till Akademiska Föreningen. Varför och varför just detta år? Det hade rimligen inte att göra med någon förändring i själva de grundläggande lokalförhållandena. Akademiska Föreningen med dess stora festsal hade funnits tillgänglig alltsedan 1851 (och som sådan även tidigare nyttjats av universitetet, exempelvis vid dess 200-årsfirande 1868). Inte heller var det så att domkyrkan var temporärt otillgänglig till följd av exempelvis renovering: samtida dagspress utvisar att inte mindre än fyra gudstjänster hade hållits där söndagen närmast före promotionen.¹² Går man till promotors inbjudningsskrift, de samtida artiklarna i lokalpressen, rektors verksamhetsberättelse för det berörda läsåret eller till fakultetens arkivhandlingar finner man inte heller i någon av dessa källor något

10. Fredrik Tersmeden, 2019. ”I maktens skiftande korridorer: Eller: Var har universitetets ledning och förvaltning sittit genom tiderna?”, i *Årshögtid: Lunds universitet 25 januari 2019*. Lund: Lunds universitet, s. 11; Fredrik Tersmeden, 2021. ”Ett rum för de ostrygaste och bullersammaste: Eller: Var låg proban? Del 1”, *Lundensaren: Nyhetsbrev för alumner*, opag.

11. Olsson 1947, s. 32–34. Även vid ett enstaka tidigare tillfälle, 1784, hade promotionen hållits nere i kyrkan.

12. *Lunds Weckoblad* 29/5 1880.

explicit angivet motiv för bytet.¹³ Däremot kan en del utläsas mellan raderna, främst i inbjudningsskriften.

Promotor, kemisten Christian Wilhelm Blomstrand, talar här om hur ”förhållandena med afseende på våra gamla promotionsfester blifvit väsendtligen andra än det varit förr”, och hänvisar till 1870 års nya examensordning, men främst till 1876 års nya universitetsstatuter. Genom dessa hade promotioners hållande vart tredje år nämligen upphört att vara ett lagstadgat krav, och i stället hade det lämnats till fakulteten att besluta om man skulle ordna ”med lämplig högtidlighet” eller endast, vid läsårets slut genom dekanus, se till att årets nydisputerade ”till doktorer offentligen utnämnas”.¹⁴ Förändringen var resultatet av en mångårig kritik från åtskilliga nydisputerade. Åtminstone sedan 1840-talet hade kravet på genomgången promotion för att erhålla magister- eller doktorstitel kritiserats, både för de stora kostnader det medförde för promovendi och för det långa intervallet mellan högtiderna.¹⁵ Nu var detta krav alltså undanröjt, och till följd härav hade filosofiska fakulteten i Lund 1879 för första gången kreerat 14 nya doktorer vid en enklare ”doktorsutnämning”, avhållen just på Akademiska Föreningen, dock inte utan vissa drag av den traditionella promotionen.¹⁶

Som ett resultat av detta fanns det påföljande år – då en sedvanlig treårsperiod förlöpt sedan senaste ordinarie promotion – endast en handfull nydisputerade att promovera. Utifrån detta konstaterade Blomstrand att

13. Lunds universitetsarkiv, Filosofiska fakultetens arkiv 1666–1956. Jag har gått igenom handlingar från våren 1880 i serierna A 1 A (fakultetens protokoll), A 4 (fakultetens inläggande handlingar) och F 2 (handlingar rörande promotioner).

14. Christian Wilhelm Blomstrand [som ”Fakultetens dekanus”], 1880. *Inbjudningsskrift till filosofie doktors-promotion och den dermed förenade festlighet, hvarmed Filosofiska fakulteten högtidlighåller minnet af promotionen 1829, måndagen den 31 maj 1880*. U.o., s. 1–2.

15. Olsson 1947, s. 70–72.

16. Albert Victor Bäcklund [som ”Filosofiska fakultetens nuv. dekanus”], 1879. *Om en särskild art af rörelse i en obegränsad, osammantryckbar vätska, i hvilken sammantryckbara kroppar äro utspridda: Inbjudningsskrift vid beivrande af den filosofie doktorsutnämning, som af Filosofiska fakulteten i Lund anställes den 31 maj 1879*. Lund: Berling, s. 6–11; Olsson 1947, s. 16, 34, 102.

valet egentligen borde ha stått ”mellan ingen promotion [...] eller enkel utnämning i detta ords strängare bemärkelse”. Samtidigt, konstaterade han, fanns visserligen ”ingen skrifven lag men fäderneärfd sed” att till jubeldoktorer kalla överlevarna bland 1829 års promoti (vilket under treårsintervallets tid alltså plägade ske efter 51 år, inte 50 som i dag). Och således valde man slutligen ändå att hålla formell promotion med endast fem doktorer efter avlagda prov men däremot 13 jubeldoktorer och därtill två hedersditen. Samtidigt menade Blomstrand dock att 1877 års promotion fick anses ha varit ”den sista med fullkomligt bibehållande af den gamla ordningen”.¹⁷ Med andra ord: för de samtida akademiska fäderna framstod förändringarna i promotionsväsendet uppenbarligen som så omfattande att ceremonin fått en ny, mindre högtidlig och central karaktär, och sålunda är det kanske mindre konstigt att man valde att flytta den från Lunds äldsta och mest ärevördiga byggnad till Akademiska Föreningen, vars modernare lokaler man redan provat på att använda vid föregående års doktorsutnämning. Än mindre förvånande förefaller det under alla omständigheter att man inte återvände till domkyrkan nästa gång det var dags, 1883. Då hade ju universitetet för första gången fått en stor, egen praktfull fest- och ceremonilokal: aulan i Helgo Zettervalls nyuppförda universitetshus. Mycket riktigt blev den också platsen för 1883 års promotion.¹⁸

I universitetsaulan skulle doktorspromotionerna – och då inte bara de filosofiska utan även de andra fakulteternas (teologernas naturligt nog dock undantagna) – sedan förbli fram till 1940. Året därpå, när de teologiska, medicinska och filosofiska fakulteterna firade gemensam promotion, var man dock alla tre åter på den ursprungliga brottsplatsen. I inbjudningsskriften motiverades lokalbytet med att akten även skulle utgöra en del i högtidlighållandet av 400-årsminnet av den första fullständiga svenska bibelöversättningen (en naturlig anledning att fira för teologerna men även för filosoferna som framhöll översättningens ”utomordentliga betydelse för svensk kultur och svenskt språk”; medicinerna hängde däremot på utan närmare motivering).¹⁹ Återkomsten till domkyrkan tycks dock ha givit mer smak, ty även påföljande års promotion förlades hit, och nu helt utan någon officiell motivering. Förvisso gjordes sedan 1943 ett lika ”omotiverat” byte tillbaka till universitetsaulan, men detta skulle visa sig bli undantaget som bekräftade en nygammal regel: från 1944 och framåt har promotionerna undantagslöst försiggått i domkyrkan.²⁰

Sedan dryga 80 år är det således ånyo i S:t Laurentii helgedom som Apollos lagerkransar delas ut, de nio musernas gestaltare tågar upp för altargången och hans högvördighet avslutar akten på de gamla romarnas och den klassiska lärdomens språk: ”Dixi et amen!” ■

17. Blomstrand 1880, s. 1–3, 12–17.

18. Olsson 1947, s. 34.

19. *Inbjudning till doktorspromotioner som vid universitetet i Lund anställas den 31 maj 1941*. Lund: Håkan Ohlssons boktryckeri, 1941, s. 3, 11, 18.

20. Olsson 1947, s. 34.

BIDRAG TILL FORSKNING
OCH PRODUKTION HAR GIVITS AV
Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur
Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen
Kungl. Fysiografiska sällskapet i Lund
Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund
Kungl. Patriotiska sällskapet
Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien
Stiftelsen Längmanska kulturfonden
Birgit och Sven Håkan Ohlssons stiftelse
Thora Ohlssons stiftelse
Samfundet Pro Fide et Christianismo som förvaltare
av Kyrkoherde Nils Henrikssons stiftelse
Segelbergiska stiftelsen för liturgivetenskaplig forskning
Lunds domkyrka
Lunds kommun
Lunds stift
Region Skåne

MAKADAM FÖRLAG
GÖTEBORG · STOCKHOLM
WWW.MAKADAMBOK.SE

Lunds domkyrka. Idéer och världsbilder
Utgiven av Lunds domkyrkoråd
i samarbete med Makadam förlag

© respektive författare 2023
© för illustrationer, se bildkällor på s. 484
Omslagsbild: Urtavlan på Horologium mirabile Lundense, 1420-tal
Titelbild: Urtavlan på det nya uret från 1623
Formgivning Johan Laserna
Bildredaktion David Dunér och Johan Laserna
Bildbehandling David Laserna
Textredaktion Magnus Ingvarsson
Tryck Livonia Print, Riga 2023

ISBN 978-91-7061-423-1
ISSN 0284-1894

Volym 245 av Sveriges kyrkor: Konsthistoriskt inventarium.
Grundat av Sigurd Curman och Johnny Roosval. Utgivet av
Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.